

»Studium«

A Magyar Iparművészeti Főiskola
Typo-grafikai tanszékének kiadványai
Szerkeszti: Haiman György

D 121 201

HORTUS MUSARUM

Egy irodalmi társaság emlékei

Összegyűjtötte és bemutatja
Ritoókné Szalay Ágnes

Budapest 1984

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000385542

B121201

A tudományos közéletnek statútumok közé szorított élettere századokon át az egyetem volt. E középkori intézmény keretein belül időről-időre reformok módosították az oktatás tartalmát vagy rendjét, de nem érintették azt a függő viszonyt, ami a katedrán ülő előadó és a szavait leső hallgató között volt. Minthogy az intézmény megmerevedett formáit lazítani nem lehetett, akkor, amikor az már elviselhetetlenül szűkké lett, az újat áhítók kitörtek a régi keretből.

Itáliában a XV–XVI. század fordulóján azok, akiket a közös érdeklődés erre készítetett, baráti társaságokba tömörültek. Firenze, Nápoly, majd különösen Róma adott otthont ezeknek az új tudományos műhelyeknek, amelyeknek laza keretet a pártfogó, a szellemi vezetést biztosító, tudós házigazda otthona nyújtott. A közös érdeklődés és a barátság hozta össze a társaság tagjait, nem volt közöttük függőségi viszony, egymást, Pomponio Leto kedves szavával „unanimi sodales”-nek nevezték. Ki-ki előterjesztette az őt foglalkoztató tudományos témát és azt közösen megvitatták. Szorgalmasan gyűjtötték és tanulmányozták az ókori szerzőket, de figyelmük kiterjed az előttük jártakra, fölfedezték a mi Janusunkat is! A költészet nemcsak vita tárgya volt, hanem művelni is illett. És, ami az egyetemeken elképzelhetetlen volt, a nemzeti nyelvet is egyenrangúnak tekintették a latinnal. Kiszabadult a tudomány a szűk falak közül is.

Róma kertjeiben jöttek össze, egy árnyas lugasban, vagy terbélyes fa árnyékában, szépen kiképzett kút, vagy forrás közelében. Az egyik leghíresebb csoportosulás a humanista Angelo Colocci „Hortulus ad Aquam Virginem” nevű római kertjében tartotta összejöveteleit. A házigazda, akinek otthona a romos, de még mindig működő ókori vízvezeték ívei alatt volt, kegyelettel megtisztította az aquaeductust, amely ezután a közeli Fontana di Trevi kutat ismét bőséges vízzel látta el. Kertjének díszé egy forrást őrző nimfa-szobor volt, ezt versengve verselték meg a házigazda vendégei. Az antikvitás iránti kegyeletnek ez a formája, éppúgy mint a természet ölen zöldelő fa alatt, csobogó forrás, vagy kút közelében való találkozás a Múzsával valóságos szimbólumává lett a XVI. század folyamán ezeknek az irodalmi társaságoknak. Az intézmény nélküli intézmény ugyanis életképesnek bizonyult. Voltak ugyan szép számmal olyan társaságok, amelyek nem éltek túl patrónusuk halálát, mások viszont, a társadalom szabályozó erőinek engedve, statútumokkal megerősített, máig élő nemzeti akadémiák őseivé váltak.

A Rómába látogató idegen, vagy éppen külföldi fiatal tudósoknak és költőknek soha el nem feledhető élményt jelentett, ha egy ilyen körbe belecsöppentek. Erasmus vagy Conrad Celtis egész életében ezt a közösséget vágyta vissza, vagy próbálta barátait „sodalitas”-ba tömöríteni. A hazatérők atyai birtokán mindenütt akadt egy megtisztítandó forrás, egy arra alkalmas hely, ahová az ifjúkor nosztalgiáját „átplántálhatták”. Pietro Bembo is ezért telepített egy platanfát Padova környéki villája kertjébe. Ez alatt gyűlt össze baráti társasága egy fél évszázadon keresztül. A család pedig ezután is kegyelettel mutogatta a látogatóknak. A Padovában tanuló diákok ezt a helyet ugyanolyan áhítattal keresték föl mint a közeli Arquában a forrás közelében pihenő Petrarca sírját. A láncszem, aki itt Bembo halála után a folytonosságot fönntartotta, Petrus Lotichius Secundus volt.

Messzi északról jött ide és hamarosan kialakított maga körül egy tudós-költői csoportosulást, amelynek éveken át tagja volt Zsámboky János és Istvánffy Miklós is.

Zsámboky akkor már Lotichiusszal együtt megjárta Franciaországot, ahol Jean Dorat köréhez tartozott. Kortárs leírásból ismerjük, hogy ottlétük idején (1551-ben) milyen volt egy irodalmár találkozó a szabad természetben. Filológusok, költők jöttek össze, ki-ki szellemi hajlandóságának hódolt, a botanikus növényt gyűjtött, a költők görögül, latinul vagy franciául verseket rögtönöztek, majd mindnyájan egy helyre gyűltek össze és résztvettek a ceremónián, amelyen Jean Dorat a forrás nimfáját ódával ünnepelte. Dorat a Pléiade tagja volt ugyanúgy mint Pontus de Tyard, akinek bissy-i villájában egészen római mintára jött össze a baráti társaság. A házigazda Platón alapos ismerője és dialógusainak imitálója volt. Az ő dolgozószobájában gyülekezett a tudós társaság, majd kimentek a kertbe, ahol egy nagy platánfa alá telepedtek és megkezdődött az eszmecsere a tudomány és művészet különféle kérdéseiről. Az estét zenélés zárta be.

Bembo kertjében a platánról följegyezték, hogy azt kegyes kézzel maga ültette, ifjúkori szellemi gyarapodásának színhelyére emlékezve: ugyanis Konsztantinosz Laszkarisz körében egy ilyen fa alatt tanult görögül. A bissy-i összejövetelek platánja még közelebb visz az ősforráshoz. Nem kétséges, hogy ők tudatosan Platónt imitálták, mert Szókratész az Ilissos partján ugyancsak egy terebélyes platánfa árnyékában fejtette ki gondolatait. Ez a platán mint egy bura védte az oltalmában levőket, biztosította a szellem, a lélek emelkedett nyugalalmát, amelyre minden pillanatban rátörhetett az ugyancsak Platóntól vett „vad Boreas”. A „Boreas”-fogalom mintegy megtestesítője lett mindannak, ami harmonikus világukat kívülről – vagy belülről – veszélyeztethette, verseikben újra meg újra megjelenik.

A franciaországi platán védelmét élvező társasággal éppen

egyidőben, a XVI. század harmadik harmadában nálunk Pozsonyban egy hársfa alatt gyűltek össze tudósok és költők. A ház gazdája Radéczy István váradi majd egrői püspök, királyi helytartó volt. Barátai, az „unanimi sodales” (!) tudományáért és műveiért is magasztalták, ezekből jelentős nem maradt ránk. Bizonyos, hogy mint itáliai elődei, úgy ő is biztosítani tudta barátainak az érdeklődő, inspiráló környezetet és a teremtő munkára alkalmas nyugalmat. A kertjében álló hársfa koronája alatt gyűlt össze a társaság. E hársat valamennyi Múzsza oltalmazójának, Apollónak szentelték. A ceremóniát, amelynek mestere talán Zsámboky volt, Istvánffy Miklós megverselte. Az esemény híre Bécsbe is eljutott. Elias Corvinus költő verssel ünnepelte a fát dicsőítő Istvánffyt és a pártfogó Radéczyt. A Múzsák védelmét élvező kör tagjai voltak még az említetteken kívül Purkircher György pozsonyi orvos és a flandriai Nicasius Ellebodius filológus. Ez utóbbi Padovát cserélte föl Pozsonnyal, mert saját szavai szerint „ha Isten békét ad ennek az országnak, akkor ez a legalkalmasabb hely tudományos terveinek megvalósítására”. A társaság valamennyi tagja művelt valamilyen tudományt. Zsámboky János és Istvánffy Miklós történetíró volt – mint a nagy Pietro Bembo –, Zsámboky mellett orvos is, Purkircher főhivatással az. Gyűjtötték az ókori emlékeket, melyekben Pannónia bővelkedett. Verselgettek is valamennyien, műveiket nyomtatásra, egymásnak vagy éppen asztalfióknak szánva. Teljes egészében csak Istvánffy versgyűjteménye maradt ránk, ennek köszönhetjük, hogy ismerjük a baráti szálakat, a keretet, amelyben a társaság működött. A hársfa oltalma kizárt minden egyenetlenséget, „egylelkű barátok” voltak, a katolikus Radéczy és Istvánffy, meg a lutheránus honfitársait hathatósan támogató Zsámboky, és a megvallottan is protestáns Purkircher. Azt is tudták, hogy az ország szorongatott helyzetében – mert Boreas török mezben fenyegetett – kivételes helyzet az övék:

Lámcsak, ez is, mi hazánk felbolydultán, meginogtán,
háború legközepén, tenger bajaink közepette
még a Camoenánktól kitelik, s még futja időnkéből...

De, mivel itt nálunk északon olykor valóságosan is „zúg
immár Boreas”, a zord napokon aligha jöhettek össze a
hársfa alatt. Ilyenkor Radéczy bibliothecája adott otthont a
társaságnak. A nem túlságosan nagy szoba falát körös-körül
könyvek borították, fölöttük a főhelyen a fészület volt. A fa-
lon Mátyás király, az akkori uralkodók, meg a ház urának
képmása lógott, és még harmincegy „képek és históriák kik
táblába vannak foglalva”. A négyszegletű asztal fejeánél „sze-
derjes” bársonyszék volt, körülötte pedig tizenegy „zselye”
szék. Egy öreg „aranyas” óra mutatta az időt. Az asztalon
hét darab „cristál oculár” az apróbb betűk olvasására, meg
három tengeri nád pálca, amellyel a szöveget kísérték. Tud-
juk, hogy a bissy-i összejöveteleket zenélés zárta. Talán így
volt ez Radéczynél is, neki is volt virginálja, „könyv módra
csinált, szép iratos az födele”.

A tudós társaságot külföldiek is látogatták, járt ott többek
között a botanikus Carolus Clusius és talán Sir Philip
Sidney is. Azt is tudjuk, hogy a pozsonyi kör tagjainak ösz-
szejövetelei és munkálkodása ismert volt idehaza is. És, mi-
vel a társaság tagjainak jelentős szerepe volt az ország poli-
tikai életében, vagy a királyi udvarban, ezért személyük által
honfitársaik szemében az irodalmi tevékenység a korábbinál
nagyobb megbecsülést nyert.

A század végén az országban már több helyütt voltak köl-
tői csoportosulások, sőt forrásokkal ékesített irodalmi berkek
adtak otthont a költészetnek, még költőnőknek is. Mint egy
híd ível a pozsonyi társaság tevékenysége Janusra támasz-
kodva, az ő elsőségét büszkén hirdetve Balassiüg. A tudós
poézis, az irodalmi élet bizonyos közös művelésének folyto-
nosságát biztosították.

Takáts Sándor találta az első nyomot a hársfát megverselő költőkre, Holub József és Barlay Ö. Szabolcs helyezte el a kört Radéczy környezetében, Klaniczay Tibor ismerte föl a külföldi tudósoknak, Nicasius Ellebodiusnak is otthont nyújtó társaság jelentőségét, európai kapcsolódásait.

Ez a kis kötet nem vállalkozhatik a pozsonyi kör szerteágazó tudományos tevékenységének bemutatására, az még egy antológia kereteit is szétfeszítené. Csak verses emlékeikből válogathattunk, abból az alkalomból, hogy a társaság hírneves és hűséges tagja, Zsámboky János halálának 400. évfordulója lesz 1984. júniusban.

Ritoókné Szalay Ágnes

HORTUS MUSARUM

Nicolaus Istvanffy

*Stephano Radetio episcopo Varadiensi,
camerae Ungaricae praefecto*

Pieridum Phaebique decus dilectaque summi
cura Iovis, laus innuptae praeclara Minervae,
Radeti, teneris aluit quem Phaebus ab annis
et nitidam pulchrae Charites tribuere iuventam.
O, mihi Thespiades si tale in carmina robur
annuerent Musae, quali post fata superstes
vivit adhuc pius Aeneas et gloria Turni
almaque Pelidae virtus et Martius Hector
Pergameaeque potens urbis eversor Ulysses
et pulchrum Telamoniades decus Argivorum,
tunc ego te solum canerem, te carmine fuscus
sciret Arabs nostro, te nosceret ultima Thule
atque coloratos tua fama volaret ad Indos:
Radetium Aethiopes et nigri Memnonis ora,
Radetium exoriens loqueretur et occiduus Sol.

Hoc quoque, quicquid in iis patriae turbisque periclis
arma inter media atque adversos mille labores
nostra Camaena valet, quicquid nanciscitur otii,
te celebrat laudesque tuas ad sidera tollit.

Nam, tibi dum variae concedunt otia curae,
sint et rara licet, tamen aut abscondita rerum
scrutaris Triviaeque notas Phaebique labores
aut animo divum repetis caelestia dona,
ut quondam pater omnipotens mortalibus aegris
progeniem ipse suam ex alto demisit Olympo,
qui generi humano superata morte salutem
attulit et clausi limen patefecit Olympi
nuncque super gentes longe excelsissimus omnes

Istvánffy Miklós

*Radéczy István nagyváradi püspöknek,
a magyar kamara elnökének*

Pieridák s Phoebus szemefénye, a nagy Juppiternek
édes gondja s zsenge korodtól fogva neveltje
Phoebusnak; te, ki ifjui bájad a szép Khariszoktól
kaptad volt; kire büszke a szúzi Minerva: Radéczy!
Ó, ha ajándékozható, theszpeiai Múzsák,
annyi erőt a dalomnak, amennyi haláluk után is
élteti hű Aeneast és a dicső nevü Turnust
példás virtusu Pélidészt, Mars-embere Hektórt,
Pergama elpusztítóját, a hatalmas Ulyssést
s argosziak legszebb ékét, Telamónnak a sarját:
rólad szólna csak énekem akkor, tudna dalomból
rólad a barna arab, s ismerne a távoli Thulé,
híred a bronz színü indusokig szárnyalna, Radéczy,
és a sötét Memnón etiópjai közt, s hol a nap kél
s merre alábukik, emlegetett név volna Radéczy!

Lámcsak, ez is, mi hazánk felbolydultán, meginogtán,
háboru legközepén, tenger bajaink közepette
még a Camoenánktól kitelik, s még futja időnkéből:
néked hódol most, a te hired emelje az égig!

Hisz mikor egy kis nyugtot hágy sokféle teendőd,
bármily ritka is ez, máris fürkészed a dolgok
titkait, és a fogyó Triviát s Phoebust figyeled meg,
vagy felidéződik lelkedben az égi ajándék:
mint küldötte a nagybeteg emberiséghez a mindent
megtehető Atya hajdan az égből földre szülöttét,
Őt, hogy erőt vévén a halálon az emberi fajnak
üdvöt hozzon, s zárt kapuját megnyissa a mennynek,
és most, minden nemzetnek fölibé magasodva,

ius habet aeternum nec solas numine terras
torquet agens, quo vult, sed supra sidera Olympi,
supra anni Solisque vias, supra aequora ponti
pallentemque Erebum et Ditis crudelia regna
imperium sine fine tenet, sine fine tenebit.

Immo etiam interdum te formosissimus hortus
excipit arboribusque animum delectat amaenis,
quas inter tilia est densa viridissima fronte.
Intus habet tripodas et pulchra sedilia docta
artificum fabricata manu, tum culmine subter
sola sinu recipit numerosam concava turbam.

Hanc Musis sacram et sacram tibi, pulcher Apollo,
Radetius celebri vatium comitante caterva,
dum nimium alterna pensat quiete laborem,
ingreditur. Tu saepe comes, Sambuce, fuisti
et nunc esse soles; nec abest Purchyrrhius atque
Nicasius, quibus ore loqui dat Musa rotundo,
seu verbis sit opus Graiis seu forte Latinis,
insuper et varias herbarum agnoscere vires
languidulisque acres membris depellere morbos
posse dedit Pythius medicinae inventor Apollo.

Hic ego, quam placido praestantes pectore vates
hos aliosque colis, quorum non ultimus ipse es,
cur sileam? Tua namque illis noctesque diesque
limina panduntur nec te unquam praeside frustra
vota tulere inopes, turpem aut timuere repulsam.
Unde tuum nomen mansuris tradere chartis
venturoque omnes cupiunt transmitterse seculo
ceu Maecenatis, quem Etruria iactat alumnum.
Ille licet fuerit Tyrrheno e sanguine regum
editus e fulvi longe ditissimus auri,
insuper immensi tractaverit orbis habenas,
cum tamen hanc lucem moriens aurasque reliquit
aetherias gelidoque recondidit ossa sepulchro,

országol, felsőbb akarattal nemcsak a földet forgatván tetszése szerint, de a csillagos égen, minden tengeren, évnek s napnak körbeforogtán, holtsápadt Erebus meg Dis szörnyű birodalmán korlátlan hatalommal uralkodik és fog örökké.

Sőt, olykor gyönyörűséges kerted se hiába vár rád, és csodaszép fáid felüditik a lelked; köztük a legzöldellőbb egy sűrű lombozatú hárs. Lombja alatt székek meg mesteri kéz remekelte szép padok állnak, egész sereg ember fér be alája, árnyékába, felettük az ágak boltozatával.

Ehhez, a Múzsáknak s néked, szépséges Apolló, szentelt fához jó, költők népes csapatától elkísérve, a megfeszített munkát pihenéssel fel-felváltva Radéczy. Te is melléje szegődtél sokszor, Zsámboky, néha ma is; Purkircher is itt van s itt a Nikáz „kiknek kerek-ajkkal-szólni-tudást a Múzsza adott” (görögül vagy római nyelven – ahogy kell), s ehhez az első orvos még, pythói Apolló adta a betegségek kiűzésének tudományát s ismeretét a füvek sokféle hatóerejének.

S mennyire jóságos szívvel viseled te a gondját, válogatás nélkül, kitűnő költőknek (akik közt nem vagy utolsó)! Mért hallgatnék róla? Előttük éjt-nap tárva az ajtód: tőled a gyámolítótól, bizvást kérhet a rászoruló, nem fél kidobástól.

Vágynak hát valahányan rá, örökéletű versre bízni neved s a jövőendő korszaknak megüzenni, mint Maecenasét, akitől Etrúria büszke. Ő ugyanis, tyrrheni királyvér csörgedezett bár benne, s a sárga aranyban, ahogy más senki se, duskált, s mindezekén túl, kormányzott roppant birodalmat: mégis, ahogy meghalt, itthagya a fényt meg az égi szellőket, s csontját a hideg sír zárta magába –

vilis et ignotus tellure iaceret in ima,
ni foret aeterni celebratus laude Maronis.

Sic etiam Telamone satum expertemque timoris
Pelidem exiliumque vagi quis nosset Ulyssis,
perpetuam nisi famam illis peperisset Homerus
carmine divino, quod post fera funera semper
vivet et invita durabit morte superstes?

Tu quoque priscorum volvens monumenta virorum
hosce duces sequeris et iam est tibi tanta facultas
eloquii, tanta est ornatae copia linguae,
ut, si carminibus sit opus certare Latinis,
carmina grandiloquo facis haud indigna Marone,
libera sin tibi verba placent, tunc exprimis illum,
qui fortunatam dixit se consule Romam.

Quare, age, magnanimo pugnata a Caesare bella
aggredere et seris ea trade nepotibus atque
Pannoniae extremos casus et mille pericla,
praelia mille refer. Verum me plura volentem
coniugis aegrotae macies et dira phrenitis
scribere praepediunt nec ego tua tempora longo
iam sermone morer. Sed tu, vatium optime nostri
vive memor nostrumque imo sub pectore fixum
nomen habe, tibi qui non haec modo carmina tantum
qualiacunque cano, sed, si fors ulla requirat,
nec dubitem pro te charam profundere vitam.

mint név nélküli senki feküdne a földnek a mélyén,
hogya Maro halhatatlan hírnévvel nem övezné.

S hősi-merész Pélidésről, Telamóniadésről,
kósza Ulixes bolygásáról tudna-e bárki,
hogya nekik nem szerzett volna Homérosz örök hirt
isteni énekkel, hogy a zord temetést, acsarogjon
bár a halál, túléljék már soha el nem enyészőn?

Forgatod egyre az ókoriaknak a műveit is te,
ők vezetőid, jársz nyomukon, s már oly nagy az ékes
szó készsége, a díszes szó bősége tebenned,
hogy, ha latin versekben kell felvenni a versenyt,
fennkölt hangu Maróhoz sem méltatlan a versed,
prózában meg a mása vagy annak szinte, ki Rómát,
merthogy a consula ő „beh szerencsés”-nek titulálta.

Fogj az oroszlánszívű császár harcaihoz hát
éppen ezért hozzá s híreld késő unokáknak,
mondd el a Pannoniára zudult tenger veszedelmet
és az ezernyi csatát! ... Többet most nem tudok írni,
bár szívesen tenném: feleségem nagybeteg, őrjöng,
sorvadozik ... s téged sem akarlak szót szaporitván
már feltartani én. – De te, költők legkitünőbbje,
zárd a nevem lelked legmélyire, s élj soha engem
nem feledőn, aki nemcsak hogy dalolom neked ezt a
bármilyen-is verset, de ha úgy kívánja a végzet,
nem habozom féltett vérem se kiontani érted.

Hegy György fordítása

Nicolaus Istvanffy

*In tiliam mire pulchram,
quae est Posonii in horto Radetii
ac per eum Apollini consecrata*

Hanc tiliam sparsis densantem umbracula ramis
Pierii fontis gloria Radetius,
Phaebe, tibi vatium caetu assistente piorum
dedicat et sacram tempus in omne iubet.
Ipse sub hac laudesque tuas tuaque incluta saepe
facta canens laetus ferre per astra solet,
ut medicam monstaris opem primusque repertor
diceris insolitam concrepuisse lyram,
straveris ut saevum auratis Pythonia sagittis
et Nioben durum verteris in silicem.
Aspice, convexo dum sic spatiaris in alto,
arbor an in toto pulchra sit orbe magis;
huic similem certe Alcinoi Phaeacia tellus
non tulit, Hesperidum nec vigil anguis habet.
Cedat huic myrtus fati haud ignara prioris,
hirsutis, pinus, cede cacuminibus.
Et quae flaventem foliis bicoloribus olim
Alcidae meruit nectere caesariem.
Atque adeo, si pace tu pote dicere, daphne
non multum, quod huic anteferatur, habet.
Ergo, decus caeli, soboles Latonia, Phaebe,
Seu modo piniferi culmina Taygeti,
intonsum aurato seu lustras Maenalon arcu
sylvestresque iuvat sollicitare feras
aut potius positoque arcu levibusque sagittis
exerces sanctas Aonidum choreas
seu Iovis accumbens mensis conviva supremi
aeternum potas nectar et ambrosiam.

Istvánffy Miklós

*Egy csodálatosan szép hársfára,
amely Radéczy kertjében áll Pozsonyban,
s amelyet ő Apollónak szentelt*

Phoebus, e szép hársat, laza lombozatút, sűrű árnyút,
píeri ihlet-ivók dísze, Radéczy, neked
szenteli hü költőseregecske segédlete mellett,
s rendeli szenteltnek minden időkre e fát.
Ő maga gyakran szokta alóla a csillagos égig
zengeni dicsőséged, nagyszerű tetteidet:
mint okítottál gyógytudományra, s fel te találtad
lant mint pendült meg hajdan az ujjad alatt,
Ádáz Pythónt mint terítéd le arany nyilaiddal,
mint lett sziklaszobor sértegetőd, Niobé.
Nézz le-le, fennjártodban az égnek domboru boltján:
látsz-e ilyen szép fát bárhol a föld kerekén?
Hesperidák sárkánya nem óv, Phaeácia földje
sem termett soha még Alcinousnak ilyet,
régibb sorsa tudója, nem állja a mirtusz a versenyt,
hogy szebb légy, tüskös lombu fenyő, ne reméld!
és ami méltó volt Alcides szőke sörényét
kétszinü lombjával megkoszorúzni, se szebb,
sőt, ha ilyet mondhatni előtted, még a babérrá
vált Daphné sem olyan szép, hogy elébe tegyük.
Éke az égboltnak, Phoebus, Látóna szülötte,
Taigetosz ormainak járjad a fenyveseit,
vagy sűrű lombu Maenaloson kószálj arany ívvel,
erdők vadjai közt, hogy riadalmat okozz,
vagy letévén könnyű nyilvesszeidet meg az ívet,
szent körtáncra vezesd Aonidák csapatát,
vagy heveredj le a legfőbb Juppiter asztala mellé,
s nektárt s ambrosziát mindörökülni igyál –

Quicquid agis, o sancte hominum servator Apollo
huc ades et votis annue supplicibus.
Annue et, ut cernis tiliam hanc tibi rite sacratam
hinc atque hinc virides explicuisse comas,
Radetti sic fama tuo, fac, numine dextro
tempus in omne magis floreat atque magis.
Tum pestem immitem, bella impia, bella famemque
in Turcam a nobis, eia, age, verte ferum.
Sic tibi perpetuae maneat vigor ille iuventae,
sic faciem obscurent nubila nulla tuam.

bárhol légy, fajtánk szent megtartója, Apolló,
jőjj ide, s add meg, amit kérek alázatosan:
add, hogy amint ez az ünnepien néked kijelölt hárs,
dúsan hajtva, tovább lombosodik virulón:
légyen aképpen örökre virágzó s egyre virágzóbb,
Isteni Támogató, híre Radéczynek is!
S add, hogy a dögvész, bűnös belharc, háboru, ínség
sújtsa helyettünk már végre a vad törököt!
Mindezekért: örökifju erőd ama régi maradjon,
és sose lengje be bú fellege homlokodat!

Hegy György fordítása

Elias Corvinus

*Magnifico D. Nicolao Istvanffy
de tilia Reverendissimi Radecii laudata*

Haec tilia ut superat tiliās sic carmina vatū
 magnorū insigni carmine tu superas.
Nec mirum, quoniam lusu tria iungis in uno
 dum Charites, Phaebum, Pieridesque refers:
tu tiliae flores Radecoque addis honores
 et te perpetua laude virere facis.

Aliud

Radecii tiliam culto qui cernis in horto,
 cur iam plus solito floreat, ane rogas?
Fonte Meduseo clarisque Istvanffius undis
 sic illam nuper reddidit irriguam,
ut folia et frondes lapsuras tempore nullo
 sumerit ac lauro cedere iam renuat.

Elias Corvinus

*Istvánffy Miklósnak,
aki Radéczy hársfájáról dicsőítő éneket szerzett*

Mint ahogy itt ez a hárs virulóbb, mint máshol a hársfák,
úgy a te versed is él, túltesz a többiekén.
Nem csoda: hármat ölelsz egy dalba ügyes leleménnyel
Phoebuszt, Pteridák és Khariszok csapatát,
versedtől a Radéczy-fa szép koronája kibomlik,
hírneve nő, s neked is teljesedik koszorúd.

Más ugyanarról

Nézd a Radéczy pazar, gyönyörű kertjében a hársfát,
s álmélkodj, látván, mily terebélyes, erős.
Mert a medúzafejű kútból Istvánffy itatta,
tisztá habok szaporán öntözik a gyökerét,
S így soha többet a lomb, a virág nem hagyja el ágát,
dús koronája babért ölt, soha nem fakulót.

Jelenits István fordítása

Nicolaus Iſtvanffy

Ad Ioannem Sambucum Pannonium

Quod mihi Musarum dulces ante omnia faetus
dignaque Pieriis carmina virginibus
miseris ut veterem his consolareris amicum,
Sambuce, o nostrae maxima pars animae,
id mihi tam charum scito gratumque fuisse,
quam solet aestatis tempore torridulae
lympha viatori quae dura frigida rupe
prosilit atque homines allicit et pecudes
defessos praebens gratissima pocula membris,
dum nimiis fervet solibus ustus ager.
Nam memoras prima repetens ab origine, quales
quosque olim reges Pannonis ora habuit,
qui fera praecipiti miscentes praelia dextra
latum orbem forti perdomuere manu
nec sua squallenti faedantes regna vetero
sub iuga finitimos corripuere duces,
Atilaque imprimis, Scythico qui egressus ab orbe
obvia quaeque suis perdidit agminibus
iamque tibi iam, Roma, minas cae demque parabat
atque sagittiferis arduus ibat equis,
ut Scythica erueret Capitolia celsa bipenni
et Tiberim Latio sanguine pollueret...
Tum canis Illyricis Ludovicum alisque triumphis
insignem Siculo ponere iura mari
Parthenopesque oras moderari et nobile regnum
pulchraque campani culmina Pausilypi.
Nec retices divis olim immortalibus ortum
Mathiam, cuius sidera tangit honos

Istvánffy Miklós

Zsámboky Jánoshoz

Versed, amelyre kilenc nővér kegyes ihlete áradt,
s melyen a Pferidák szűz leleménye ragyog,
elküldted, lelkem jobbik fele, Zsámboky, hogy majd
régí barátodnak vígasza, kincse legyen.
Tudd meg, olyan kedves volt nékem e drága ajándék,
mint a heves nyárban szikla tövén fakadó
Víz a vándornak, ha kiszökken hűs kövek alján,
barmot is, embert is partjaihoz csalogat,
és megitatja kegyes habjával a lankadozókat,
míg a zsenge vetés szinte elég a napon.
Műved a legrégibb kortól fölidézi a pannón
föld urait, kiket és mílyeneket süvegelt.
Gyors kezükön vad harc támadt, s megtörte keményen
jobbjuk a nemzeteket, merre világ a világ.
Ők sose szennyezték országukat orv tunyasággal,
inkább másra vetett karjuk erős rabigát.
Első Attila volt köztük: kivonult a szkíta hazából,
jött, s letiporta hada mind, amit útba talált.
Gyors lovain már, Róma, terád is özönlik az íjjas
hadnép, s kishíján vesztedet énekelem.
A Capitoliumot majdnem megvette a szkíta
bárd és a Tiberisz római vérbe borult. ...
Majd Lajosunk győztes hadjáratait mutatod be:
hogyan szerzett diadalt messze a tengereken.
Parthenopé földjét hogy igazta le bölcs hatalommal,
és Campánia szép, égretörő hegyeit.
Szó nélkül Mátyást sem hagyhatod: isteni sarj ő,
érdeme akkora, hogy fölhat a csillagokig.

et qui unus reges tantum supereminet omnes,
quos habet haec aetas aut alia ulla habuit,
quantum alios ignes nitidissima stella Diones
aut dea nocturnis luminibus Trivia;
namque ille haud sua contentus custode tueri
et Salentinis misit opem populis,
quos tunc indomito vexabant robore Turcae,
Aufide, quae sacram lambis Iapygiam,
cum flos Pannoniae Tyrrenum classe per aequor
invehitur fines, Hesperia alma, tuos.
Quique tuis hostis cervicibus impendebat,
diffugere assuetas compulit in latebras.
Felix, Hercle, nimis, nimis es, Sambuce, beatus,
cui procul a vulgi condicione levi
et procul a gravibus virgo Rhamnusia curis
otia praesenti numine tanta dedit,
ut non Aonios tantum pote promere cantus,
queis moriens dulci gutture cedat olor,
Paeonios sed enim succos herbasque salubres
nosse dedit medicae Cynthius autor opis,
quin etiam caelo interdum spatiaris in alto
lustrans convexo sidera fixa polo,
qua parte ensiferi niteat stella Orionis
quaque Molorcheus proferat ora leo
et qua prima vagis Argo se credidit undis
solvens e curvis littoribus Pagasae.
Ast ego, quam diris fortunae fluctibus actus
haeream et haec leto lux mihi sit gravior,
te audivisse puto et nostro indoluisse dolore,
namque mihi patrias barbarus hostis opes
abstulit et cultis Turcae dominantur in agris
carpentes nostra consita poma manu.
Adde, quod in muris atque obsidione Sigethi
mi vita longe charior atque anima

Egymaga túltesz a föld minden más nagy fejedelmén,
aki ma él vagy akár régi időkben is élt.
Épp mint a Venusz is legszebben fénylik az égen;
sok csillag ragyog ott, Trivia fénye nagyobb.
Nem volt néki elég, hogy védelmezze övét,
messzi Tarentumot is védte erős serege.
Mert a török zúdult zabolátlanul arra a tájra,
ahol Iapyxnak ormain illan a szél.
Akkor Pannoniánk szép színe-virága a tirrén
tengeren át, a csodás déli vidékre jutott.
S aki előbb tereád tört, Hesperia, kegyetlen,
egykori odvaiba most menekülnie kell.
Herkules uccse, nagyon, de nagyon jó, Zsámboky, néked!
Mégkímélt a sors, elkerül a nyomor is.
És a szűz Nemezis felelős gondot se rakott rád,
inkább oly nyugalom, akkora béke övez,
hogy nemcsak gyönyörű versekre tanít meg a Múza,
(haldokló hattyú éneke sem dalolóbb!),
még a Déloszi is tereád halmozza tudását:
Paeoni nedvek s jó gyógyfüvek ismeretét.
Sőt némelykor a tág eget is vizsgálgatod értő
szemmel fürkészvén távoli csillagokat.
Nézed, hol jelenik meg a némeabéli Oroszlán,
és a kardviselő csillag, a szép Orion,
s hol szállt elsőként Argó a kósza habokra
elhagyván Papagaet hajlatos öbleivel.
Engem meg hány-vet rettentő forгатagában
a sors. Élet ez így? Már a halál becsesebb.
Gondolom, hallottad, szomorúságom meg is osztod:
barbár ellenség dúlja a földet, amely
őseim otthona volt. Töröké a jól bevetett, szép
szántó, és idegen tépi gyümölcsseimet.
Vedd hozzá, hogy akit lelkemnél többre becsültem,
most, Sziget ostromakor kedves öcsém elesett.

interiit frater, cui primo in flore iuventae
barbaricum, ah pietas, ferrum animam eripuit,
unde mihi chari post tristia funera fratris
pallida continuis ora madent lachrymis. ...
Haec igitur, Sambuce, meas, quae est, cura medullas
non sinit Aoniis mentem adhibere modis,
at tibi, qui potis es, cui et deus otia praebet,
haereat ornandae dulcis amor patriae.
Sic tua apud seros fulgebit fama minores,
obsuro rutilans ut Cynosura polo.

Stephanus Radeczy

Ad portam domus D. Palatini

Spargis dum teneras alarum viribus umbras,
dum tuos rapidis unguibus ipsa foves,
non erit insultans tectis fortuna superbis,
nec poterit nostris tutior esse domus.

Ifjúsága alig bontotta ki drága virágát,
ó, jaj, barbár kard küldte halálba szegényt.
Nem csoda hát, hogy a jó testvér temetése után most
sáppatag orcámra könnyeim árja folyik. ...
Lásd, jó Zsámboky, lásd, ez a gond nem ereszti az elmém,
hogy szép aoni dalt zengve felejtse a bűt.
Ám neked Isten időt, nyugodalmat adott, ki ne fáradj,
édes hazánk féltett hírneve nő, ha te írsz.
És a tiéd se szünik fényt vetni messzi korokra,
mint Ebfark a fakó égen örökre ragyog.

Jelenits István fordítása

Radéczy István

A Nádasdy Tamás nádor palotáját ékesítő címerre

Gyöngéd, mégis erős szárnyad míg ránk veti árnyát,
míg a te nem-pihenő körmöd a védelem itt,
addig a balvégzet megtorpan e büszke falaknál,
s minden más háznál otthonosabb a miénk.

Jelenits István fordítása

Ionnes Sambucus

Ad Ianum Pannonium

Iane, quis tua spiritus replevit
svavis pectora? Quae plagas dearum
incultas subiit, Scythasque vico
Andino fidibus placere fecit?
En quo se extulit Ister ominosus?
Ut iungit Tiberi suos liquores,
Parnassumque rigans, vehit novenas
cum lauro ex Helycone iam sorores?
Annales utinam laboriosi
prodeant, patriamque corruentem
virtutis moneant, speique avitae.
Quis maiora potest tuis camaenis?
Aut speret numeros disertiores?
Tecum barbaricis poeta regnis
exul vivere Naso maluisset,
in diraque Tomo, et gelu perusta
quidvis ferre miser sit morique
quam Sulmone diu frui beata.
Quid si forte Maro Aonum relictis
aris, duceret ad tuas sacerdos
voto laurigeras lubens sorores?
Vives carminibus perenne vates,
claraeque ingenii virum per ora
vigebunt mage cogitationes.

Zsámboky János

Janus Pannoniushoz

Janus, mly édes lélek szállt szívedbe,
amely Múzsák nem látta tájra rebbent,
szittyák közé, Vergílius honából
s elérte azt, hogy élvezzék a lantot?
Hát végzetes Dunánk hol hömpölyög, hogy
a Tiberis vizét magába vette
s a Parnasszus forrását, s már a hátán
hajóz babéros fejjel ím a hét szűz?
Nagy fáradtsággal irt Évkönyveid bár
csak meglennének, hogy romló hazánkat
virtusra intsek s ősi jó reményre!
Te Múzsádnál többet vajjon ki tudna?
S ki kívánhatna ékeőbb beszédet?
Inkább akarna Násó véled élni
barbár vidéken, messze, számkivetve,
rideg Tomiban, durva fagyba veszve
és tűrni bármit, sőt meghalni véled
mint Sulmóban soká vigadva járni.
Talán elhagyná Máró is teérted
a Múzsák tűzhelyét, s eléd a paphoz,
a hét istennőt boldogan vezérli!
Örök dalos, élj, élj hát verseidben
és még a földön szerte szerte-széjjel
sok férfilelket ihless gondolatra!

Geréb László fordítása

Nicolaus Istvanffy

De Iano Pannonio episcopo Quinqueecclesiensi

Iane pater, nostrum qui quondam primus ad Istrum
duxisti Aonides ex Helicone deas,
dum tua sic mecum tacitus monumenta revolve,
sive elegos, pulchrum sive epigramma facis
seu charas lugas animas aut inclyta condis
facta ducum aut Latio Dorica scripta refers,
quicquid agis, fateor, veteres, ignoscite fasso,
te facile antiquis vatibus esse parem.

Nicolaus Istvanffy

Lusus pastoralis

Saevit atrox Boreas, nigro dum turbine terras
contristat, crebris saevit hiems nivibus,
saevit et irati, quoties tumet, aequoris unda,
et quoties summi fulminat aula Iovis.
Saeva quidem sunt haec, at nostro in pectore longe est
saevior occultis ignibus Alcinoe.

Istvánffy Miklós

Janus Pannonius pécsi püspökre

Janus atyánk, ki nyomán idetáncoltak Heliconról
istení Aonidák, még sose látva Dunánk,
műveidet lapozom most, elmélázva, tünődve:
légyen elégia vagy szép epigramma, mit írsz,
gyászolj drága halottat bár, vagy zengj fejedelmi
harcokat, újjákölts dór szöveget latinúl –
bármit tégy (elnézést, antik írók, de kimondom):
bármelyik ókorinak játszva riválisa vagy.

Hegyí György fordítása

Istvánffy Miklós

Pásztori vers

Zúg a vad Boreász, feketén örvénylik, a földet
gyászba borítja, sűrű hó kavarog, vad a tél.
Zúg, tajtékzik a víz, fölfordul a vad viharokban,
villám lobban, az ég zeng vadon egyre tovább.
Vad vihar ez, de vadabb zúg, tombol az emberi szívben:
ott benn rejtegeti lángjait Alkinoé.

Jelenits István fordítása

Ad Ioannem Sambucum Tirnaviensem

Sambuce optime, sic amate nobis,
ut charam unica amat puella matrem
et charam genitrix amat puellam,
quo nunquam mihi charior per orbem
ullus ante fuit nec est, Hercle,
venturis fore vix potest in annis.
Dum tu Pannoniae tuae supremos
casus et dubii pericla Martis
nec non Caesaris inclyti decora
doctis bella paras referre chartis,
doctis, Iupiter, elegantibusque,
me suspiria anhela vix trahentem
morbi vis fera perculit nec ullis
vexandi spatium remittit horis
seram prorsus opem ferente nobis
Phaebo atque Aoniis novem deabus,
quas, ut scis, teneris amavi ab annis.
At tu, cui faciles dii deaecque
non tantum Latiae Atticeque linguae
aspirant decus elegantiamque
seu iuncto pede scribis aut soluto,
sed virgo Iove nata Pallas artisque
inventor medicae potens Apollo
herbarum varias salubriorum
vires nosse dedit trucesque morbos
statim debilibus fugare membris,
huc ades neque iam insolentiore
extingui patiare me dolore,

A nagyszombati Zsámboky Jánoshoz

Zsámbokym, kitünők között is első,
kit szívből szeretünk, akárcsak egy szem
lányát anyja s az őt viszont, az édest,
és kinél sose volt s ma sincs a földön
drágább senki nekem, s aligha is lesz
– Herkulesre! – az életem során már!
Míg a Pannoniádra zúduló vést,
ingatag hadi helyzetét, csatákat,
császár híre-nevét öregbitőket
készülsz te tudós lapokra vetni,
Juppiterre! tudós, finom lapokra:
én, megcsapva a zord halál szelétől,
kapkodok levegő után lihegve,
s gyötrelmemre egy óra enyhület sincs;
későn hozza az írt s hiába Phoebus
s tündér Áonidák, kilenc szerelmem
kisgyermekkorom óta – hisz tudod jól.
Ám te, kit kegyes istenek megáldtak,
nemcsak hogy Latiumnak, Attikának
nyelvén elragadóan és csiszoltan
tudjad írni a verset és a prózát:
Pallas, szűzi szülötte Juppiternek
s orvoslást aki feltalált, Apollo
tudnod adta a gyógyfüvek hatását
s hogy mint kell az erőtlen tagokból
egykettőre a szörnyü kórt kiűzni:
jőjj! pusztulni ne hagyj e túrhetetlen
kínok közt, hogy idő előtt ne kelljen

ne lembo ante diem feri Charontis
manes umbra ferar levis sub imos.
Quod si nunc dabis hoc mihi impetratum,
laudem quippe mereberis perennem,
quam venturi etiam canant nepotes.

Nicolaus Istvanffy

*Epitaphium Nicasii Ellebodii Casletani,
qui obiit Posonii 4. Iunii 1577.
apud locumtenentem*

Terrarum Oceanique vias arcanaque caeli
et quicquid rerum continet alma parens,
tum linguas omnes, Nicasii doctissime, noras
nec minus ut claris editus e Stagiris.
Natura obstipuit seque ut mage noscere posses,
Te rapuit, sinibus occuluitque suis.
Heu, sic tu raptus! Sic nos te flemus ademptum
Belgae, Germani, Pannonnes, Ausonii.

mord Charónnal a lenti holt világba
mint súly nélküli árny aláhajóznom!
hogyha mostan e kérlelésnek engedsz,
rászolgálsz az örök dicsőítésre,
mit késő unokák is énekelnek.

Hegy György fordítása

Istvánffy Miklós

*Felirat a casseli Nicasius Ellebodus sírjára,
aki 1577. június 4-én hunyt el Pozsonyban
a királyi helytartó házában*

Föld s tenger valahány zege-zúga, a csillagok útja,
és ami titkot csak rejt kegyes édesanyánk,
s végül a nyelvek mind: nagyhirü Sztageira fiánál
nem kevesebbet tudsz, nagytudományu Nikáz!
Ámul a természet, s hogy még mélyebbre hatolhass
benne, magához emelt és az ölébe takart.
Íme, ezért ragadott el, ezért siratozzuk a veszted
belgák, germánok, pannonok, ausoniak.

Hegy György fordítása

Tartalom

Bevezető	5
Istvánffy Miklós	
Stephano Radetio episcopo Varadiensi camerae Ungaricae praefecto	12
(Radéczy István nagyváradi püspöknek, a magyar kamara elnökének)	13
Istvánffy Miklós	
In tiliam mire pulchram, quae est Posonii in horto Radetii ac per eum Apollini consecrata	18
(Egy csodálatosan szép hársfára, amely Radéczy kertjében áll Pozsonyban, s amelyet ő Apollónak szentelt)	19
Elias Corvinus	
Magnifico D. Nicolao Istvanffy de tilia Reveren- dissimi Radecii laudata	22
(Istvánffy Miklósnak, aki Radéczy hársfájáról di- csőítő éneket szerzett)	23
Istvánffy Miklós	
Ad Ioannem Sambucum Pannonium	24
(Zsámboky Jánoshoz)	25
Radéczy István	
Ad portam domus D. Palatini	28
(ANádasdy Tamás nádor palotáját ékesítő címerre)	29
Zsámboky János	
Ad Ianum Pannonium	30
(Janus Pannoniushoz)	31
Istvánffy Miklós	
De Iano Pannonio episcopo Quinqueecclesiensi	32
(Janus Pannonius pécsi püspökre)	33

Istvánffy Miklós	
Lusus pastoralis	32
(Pásztori vers)	33
Istvánffy Miklós	
Ad Ioannem Sambucum Tirnaviensem	34
(A nagyszombati Zsámboky Jánoshoz)	35
Istvánffy Miklós	
Epitaphium Nicasii Ellebodii Casletani, qui obiit Posonii 4. Iunii 1577. apud locumtenentem	36
(Felirat a casseli Nicasius Ellebodius sírjára, aki 1577. június 4-én hunyt el Pozsonyban a királyi helytartó házában)	37

B121201

Készült a Magyar Iparművészeti Főiskola Typo-grafikai tanszékének könyvművészeti osztályában 1983-84-ben. Tervezte Molnár Ferenc negyedéves hallgató. Tanárok: Haiman György és Kiss István. Nyomtatták Baskerville betűkkel a tanszék műhelyében. Nem került könyvkereskedelmi forgalomba.

ISBN 963-01-5163-4

